

Huumeiden orjia ja piristeiden palvojia

Mikko Ylikangas: Unileipää, kuolonvettä, spiidiä. Huumeet Suomessa 1800–1950. Atena 2009. 264 s.

■ Huumeista, huumeiden käytöstä ja huumeiden käytön historiastakin on välillä vaikea puhua verkkaisen analyttisesti. Jopa tutkimusteksteistä olisi

noudettavissa esimerkkejä tiettyjen lääkeaineiden anakronis-tisesta paheksunnasta. Mikko Ylikangas ei siihen kiusaukseen lankea kirjassaan *Unileipää, kuolonvettä, spiidiä*, joka on ensimmäinen ja samalla varsin vakuuttava yleisesitys huumeista Suomessa – niiden saapumisesta Suomeen, niiden käytöstä ja aihepiiriä ympäröineistä keskusteluista.

Tutkimus alkaa vuoden 1800 vaiheilta, jolloin teologi-apteekkari Anders Chydenius otti ja perehtyi oopiuminvalmistuksen taitoon. Tarina päättyy 1950-luvulle, sodanjälkeisiin aineisiin ja ajatuksiin, toisin sanoen modernin huume-politiikan kynnykselle. Kuten Ylikangas huomauttaa, ennen 1960-lukua ”ongelmaa ei ollut varsinaisesti olemassakaan – huumeiden käyttö ei ollut rikos”. Muunlaisia pulmia toki tunnettiin jo 1800-luvulla: huumeiden historia on myös yritysten ja erehdysten historiaa. ”Kokaiinia käytettiin morfinistien vieroituksessa, heroiinia käytettiin morfinistien ja kokainistien vieroituksessa, opiaattien väärinkäyttäjiä pyrittiin vieroittamaan metadonil-la ja niin edelleen.”

Huumeiden ”laittomasta” käytöstä ei siis pitäisi tässä yhteydessä jutustella. Toinen ongelmallinen termi on ”väärinkäyttö”, minkä tekijä niin ikään huomioi heti johdantoluvussa. Tiettyjen huumeiden torjuminen palautuu usein tulkintoihin, joiden taustalla piilee muitakin kuin ankaran tieteellisiä perusteluja, kuten 2000-luvun marijuanakohuistakin tiedämme.

Tekijä hahmottelee huumeiden käyttäjäkuntaa ja siinä

tapahtuneita muutoksia sairaala-arkistojen avulla. Vielä 1800-luvun lopulla hoidettiin vain yksittäisiä narkomaanipotilaita, tyyppillisesti niin sanotuissa houruloissa, narkomaniaan kun suhtauduttiin tuoloin (ja paljon myöhemminkin) mielisairautena. Maailmansodan aikoihin morfiinin ja kokaiinin tapaisten tuotteiden suosio laajeni, ja 1920-luvulla vieroitushoidolle oli kysyntää monin verroin enemmän kuin tarjontaa eli vuodepaikkoja. Lääkärit, apteekkarit ja muut terveysalan ammattilaiset, jotka saivat aineita vaivatta haltuunsa, ”muodostivat merkittävän osan huumeiden vääriinkäyttäjistä” Suomessakin, tutkija tarkentaa.

Jäljennettäköön tähän muuan tapaus helsinkiläisen Kammion (sic) sairaalan potilaskortistosta: ”Kaarlo, 33-vuotias, apteekkarin poika Vaasan läänistä. Oli hoidossa 10 vuotta aikaisemmin morfinismin vuoksi. Käytti 16 vuotta morfiinia, vaihtoi vuonna 1916 heroiniin ja kokaiiniin. Käytti heroiniin ja kokaiinia useita kertoja päivässä; ei ollut kyennyt mihinkään työhön kahteen vuoteen. Oli hoidossa lähes seitsemän kuukautta.”

Siihen tyyliin kuvailtiin huumeiden orjuutta hoitohenkilökunnan toimesta. Muitakin näkökulmia oli, kuten etsivän keskuspoliisin viranomaiskatse, ja sitten huumeiden ystävien subjektiiivinen kokemus. Nimenomaan 1920-luvulla Suomenkin yli pyyhkäisi ”pieni kokaiiniaalto”, Mikko Ylikangas muistuttaa, joten ikkunoita availtiin Eurooppaan myös tajuntaa laajentavien aineiden turvin.

”Neulankärki painuu käsi-varteeni ja sen mukana tulvahattaa suoniini unohduksen vuoksisiaalto”, tilitti morfiinihekkumaansa 1926 raumalaiskirjailija Unto Koskela, muun muassa Mika Waltarin tuttu. ”Tunnen suloisen raukeuden hiipivän suoniini – anna minun nukkua! Olen kevyt kuin haahkanuntuva ja leijailen jossain avaruudessa, jossa tähdet ovat kuin neulanreikiä sinimustassa samettikatossa. Mitä huminaa kuuluu alhaalla! (...) Elän!” – Sen veroisia huume kuvauksia ei löydy ajankohdan kirjallisuudesta (paitsi ehkä Waltarilta) eikä juuri muistelmistakaan.

Yhden jakson huumetutkija omistaa 1930-luvulle sijoittuvalle kokaiinin salakuljetusjupakalle, numeroita ja nimiä vilisevälle ”tohtori Kalskeen jutulle”, josta taitava dramaturgi joutaisi muokkaamaan puolidokumentaarisen menestyselokuvan. Myös sen sivujuonen rekonstruktiointi perustuu EK:n eli etsivän keskuspoliisin arkistoihin. Mikäli kirjan alkusanoihin on luottaminen, koko tutkimus on hieno esimerkki sattuman sanelemasta hankkeesta: tekijän harhaileva katse tarkentui Kansallisarkiston ”viileässä hiljaisuudessa” EK:n huumausainemappiin, ja lähempi perehtyminen osoitti aihepiiriin jääneen vaille kelvollista kartoitusta.

Venäläisiäkin arkistoja on hyödynnetty, eikä suotta, sillä maailmansotien välisinä vuosina huumeiden salakuljetus itään oli tuottoisa liiketoimi monille tahoille. Tilastointi vain on näissä asioissa korkeintaan viitteellistä; salakuljettavien aineiden takavariointi onnistui perin harvoin.

Tullin ja poliisin ponnistelut kanavoituivat ”nähtävästi tuoloin suuremman ongelman torjumiseen eli pirtun maahan tulon katkaisemiseen”.

Kansainvälinen tutkimuskirjallisuus taustoittaa ja luo kontekstia Suomen tilanteelle. Kuten tunnettua, kukaan tutkija ei voi ikinä hallita alansa täydellisesti, ja tässä tapauksessa Nicolas Rasmussenin ”On Speed: The Many Lives of Amphetamine” (2007) olisi tuonut kirjan viimeisiin lukuihin uusia vivahteita, joskaan ei sinänsä mullistavia näkökulmia. Rasmussenin tutkimus on silti välttämätöntä luettavaa piristeaineiden oikullisen käytön ja vähintään yhtä oikullisen kontrollin kulttuurihistoriana.

Suomessa tutustuttiin ennen amfetamiinia metamfetamiiniin, Saksasta saapuneeseen ja amfetamiinia hieman tehokkaampaan tuotteeseen. Mikko Ylikangas käy läpi Pervitinin kauppanimellä mainetta saaneen stimulantin vaiheita tässä maassa vuodesta 1941 alkaen. Satoja tuhansia Pervitin-tabletteja tulvahti aseveljiltä Suomeen jatkosodan käynnistyttyä, ja niiden avulla kulki sekä ajatus että suksi päämajan herroista kaukopartioiden sotureihin asti, mikä on melko yleisesti tiedossa ollut tosiasia. Heikommin tunnettu seikka on sitä vastoin se, että lukuisten aihetodisteiden perusteella Pervitin vauhditti suomalaisia hiihtäjiä jo 1930-luvun latutaistoissa, kohta sen jälkeen kun tämä lääke oli Saksassa 1934 kehitetty. Urheilijat taitavat muuten olla huumeiden suurin yksittäinen käyttäjäryhmä, joka käsillä olevasta teoksesta puuttuu –

ja sekin tarina täytyisi aloittaa 1800-luvun puolelta.

Yleisesityksenä ja kotimaisittain pioneerityönä *Unileipää, kuolonvettä, spiidiä* ei altistu vakaville vastaväitteille. Tietokirjatyyppisenä tutkimuksena kuvia olisi kai sietänyt olla nykyistä enemmän, ja kun ”kuolonvesi” selitetään ohimennen morfiiniksi yhdessä ainoassa lehtisitaatissa, lukijan tarkkaavaisuuteen on taidettu luottaa liikaa. Oopiumia nimitti ”unileiväksi” Elias Lönnrot, mutta mitä ”spiidiin” eli amfetamiiniin tulee, vierasperäinen termi tuskin asettui Suomeen puheena olevan periodin kuluessa.

Todettakoon vielä, että huumeisuuden vastaisia valistus- ja janoava lukija saattaa tarvita vahvaa kahvia pysäkkeen hereillä poljennoltaan paisuttelelemattoman asiaproosan äärellä, ja ainakaan sen piristeen saanti ei tuota ongelmia edes 2000-luvulla, kofeiini kun on paitsi laajalle levinnyt myös lainsäätäjien sallima stimulantti.

Erkki Vettenniemi